

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО- ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ПЕРШОКУРСНИКІВ

В данній статтє рассматриваєтєя особенности адаптаци первокурсников студентоѵ и курсантоѵ к условиям обучения в ВУЗе. Статтє знакомиѵ с результатами исследования взаимоотношений студентоѵ и курсантоѵ в группах, структурой в группах, выявлены разные признаки адаптаци в группах курсантоѵ и студентоѵ.

Успішний процес соціально-психологічної адаптації курсанта навчального закладу МВС України є інтеріоризацією нової для нього системи відношень, нових правил [1]. Це накладає на поведінку особистості певні обмеження, що пов'язані з переходом до більш регламентованих відношень, самостійності, системи підкорення.

Соціально адаптація в органах внутрішніх справ означає не формальну "присутність" людини, а реальну включеність її в діяльність організації, тобто, для курсанта процес соціально- психологічної адаптації триває досить обмежений час і починається з проходження курсу "молодого бійця". Цей процес не зводиться до конформізму, який є однією з стратегій адаптації, але часто призводить до помилок в поведінці, які пов'язані з очікуваннями, тривогами, бажанням досягти успіхів в навчальній та службовій діяльності.

Якщо сприймати навчальний заклад як групу, що має нормативну задану структуру функцій, ролей, статусів, нормативно організоване середовище з формалізованими умовами поведінки, діяльності, проявів особистості, то основними процесами соціальної поведінки в цій групі будуть відображені у свідомості особистості дотримання норм організації та її діяльності в нормованих межах [3].

Проблеми соціально-психологічної адаптації студента-першокурсника представляються актуальними, тому що від адаптаційних можливостей першокурсника буде залежати його пізнавальна активність, його інтерес до спеціальності, створення мікроклімату в групі, Правильно оцінити відносини між курсантами та студентами в групах, прогнозувати їхню реакцію один на одного, зрозуміти, хто більш популярний, а кого вони уникають — от далеко не весь перелік проблем, з якими зіштовхується викладач, що працює з групою першокурсників.

Нами були досліджені деякі особливості адаптації першокурсників — курсантів та студентів НУВС.

Теоретичний аналіз проблеми соціально- психологічної адаптації людини дозволяє визначити психологічну адаптацію як процес встановлення оптимальної відповідності людини й навколишнього середовища в ході здійснення діяльності. Цей процес дозволяє, з одного боку — задовольняти актуальні потреби й реалізувати пов'язані з ними значимі цілі (при збереженні психічного здоров'я), з другого боку — забезпечує відповідність психічної діяльності людини та її поведінки вимогам середовища.

Звичайно діяльність першокурсника в новому навчальному закладі протікає в діловій і емоційній сферах. Навчальна група розвивається відповідно до загальних закономірностей психологічної динаміки групи. Основний рушійний силоміць розвитку виступають протиріччя між експресивною (емоційною) сферою й інструментальною (діловий), зв'язані з нерівномірністю їхньої динаміки. Проблема розвитку колективу розроблялася як вітчизняними, так і закордонними психологами, найбільш цікавою нам представляється модель, запропонована Г.Стенфордом і А.Роарком [4]. Відповідно до їх моделі, перша стадія адаптації забезпечує загальну орієнтацію учнів у ситуації, на цьому етапі групового життя звичайно формується представлення друг про друга. Друга стадія — період формування групових норм і початок становлення групової самосвідомості. На цій стадії відбувається неузгодженість динаміки емоційних і ділових відносин, можлива поява конфліктів у групі першокурсників, тому що виникає переоцінка своїх можливостей. На третій стадії спостерігається збалансованість у відносинах між учасниками груп, спілкування стає конструктивним, з'являється групова згуртованість. Чим старше першокурсники, тим більше помітна в групах тенденція до інтеграції індивідуальних і групових цілей, підвищується роль навчальної мети. На останній стадії рівні розвитку інструментальної й експресивної сфер вирівнюються, ступінь згуртованості групи стає високою. Для груп, що досягають такого рівня розвитку характерно швидке розв'язання конфліктів, вироблення загальної точки зору на проблему, визнання різноманітних індивідуальних навчальних стилів.

Якщо процес адаптації курсанта відбувається успішно, нові норми починають керувати поведінкою індивіда та забезпечувати контекст для його цінностей, відношень, настанов. Це виявляється, в першу чергу, в гарній успішності, дисциплінованості, позитивно забарвлених взаємовідносинах з товаришами по навчанню, по мешканню в гуртожитку, керівництвом курсу. Якщо курсант не може включитися в ведучу діяльність, не відповідає рольовим очікуванням, то в нього виникають почуття ізольованості, тривожності, негативізму, підвищеної агресивності, образливості, які можуть призвести до його дезадаптованості.

Оскільки ми розглядаємо особливості адаптації курсантів, то варто відзначити, що для них розвиток адаптивних можливостей має суттєве значення, так як їх теперішня діяльність має мало спільного з попереднім життєвим досвідом, а отже і з сформованим діапазоном адаптивних якостей. Беруться до уваги не тільки фізичні, психічні і соціальні якості курсантів, а також відношення в учбовій групі, оцінювання психологічного клімату.

Близько третини курсантів (31%) і майже половина студентів (49%) оцінюють психологічну атмосферу в групі позитивно, вважають її продуктивною, теплою, сприятливою для процесу навчання. 11% курсантів і 3% студентів відмічають атмосферу в групі як не досить продуктивну, відсутність співпраці та взаємопід-

римки. Колектив навчальної групи впливає на розвиток особистості студента і формування інтересу до спеціальності [2]. У групі курсантів на момент дослідження утворилося два угруповання, така ситуація з'явилася результатом певного розвитку відносин, кожне з цих угруповань пройшло свій шлях психологічного розвитку. Критерієм згуртованості в одній з підгруп став інтерес до майбутньої професії, що проявився в активній участі членів цієї підгрупи в підготовці рефератів, повідомлень у процесі навчальної діяльності. В другій підгрупі об'єднання курсантів відбулося на основі емоційних зв'язків, що виникли в результаті активної участі в художній самодіяльності. 6% з числа досліджуваних — ізольовані, У групі студентів - сформувалося три угруповання, ізгоїв у ній не має. Таким чином, встановлення парних зв'язків і угруповань усередині групи свідчать про те, що відносини в групі присутні як навчальні, так і емоційно забарвлені. Причому в групі студентів питома вага цих відносин вище, що, у кінцевому рахунку, приводить до створення більш сприятливого психологічного клімату в групі.

На адаптацію першокурсників суттєво впливає лідер групи. Феномен лідерства курсантів-першокурсників більш складний і глибокий, чим у першокурсників-студентів. Лідер у першокурсників-студентів висувається досить швидко і являє собою результат групової динаміки, накопичення досвіду, відносин і, у першу чергу, у навчальній діяльності. Формальний лідер курсантів — командир — призначається перед навчальним процесом Часто формальний лідер не витримує конкуренції з неформальними лідерами, які з'являються в групі курсантів. Разом з тим успішне навчання являє собою головний показник ефективності навчання і курсантів і студентів-першокурсників,

У колективі першокурсників однаково значимі дві основні структури відносин: формальна і неформальна. Формальна структура являє собою співвідношення позицій членів групи відносно один одного, тобто визначається списком групи. Неформальна структура — стихійно виникаюча в процесі життєдіяльності групи, система відносин її членів друг до друга. Як показує дослідження, в основі неформальної структури групи курсантів лежить учбовий критерій, число міжгрупових зв'язків у 1,4 рази нижче, ніж у групі студентів. В основі неформальної структури групи студентів виділяються емоційний і учбовий критерії, це дозволяє зробити висновок, що в групі студентів швидше складається сприятлива атмосфера, яка забезпечує оптимальний психологічний клімат в групі, який є необхідною умовою адаптації, проявленню інтересу до майбутньої професії, формуванню професійних навичок.

В процесі аналізу даних дослідження виявилися основні ознаки, на які орієнтуються курсанти й студенти, оцінюючі рівень адаптованості до умов навчання (табл. 1).

Таким чином, соціально-психологічна адаптація курсантів, на їх думку, є успішною, якщо курсант виконує дисциплінарні вимоги, успішно навчається, не конфліктує з керівництвом, має добрий стан здоров'я.

Студенти вважають, що їх соціально-психологічна адаптація в основному зумовлена успішністю навчання та добрими міжособисті-сними стосунками.

Попередні результати дослідження дозволяють зробити висновок, що зміст і динаміка психологічної адаптації першокурсників (курсантів і студентів), як частини загального адаптаційного процесу, зумовлені системою факторів, як об'єктивних за характером, пов'язаних з новими соціальними умовами навчання в ВУЗІ, так і суб'єктивних, що зумовлені індивідуально-типологічними характеристиками особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Березин Ф.Б. Психическая и психофизиологическая адаптация человека. - Л.: Наука, 1988.
2. Богданова І.М. Соціально-педагогічні аспекти оновлення професійної підготовки майбутніх вчителів // Практична психологія та соціальна робота, 1998.— №3.
3. Виштеюнас Г.В. Формування колективу // Практична психологія та соціальна робота, 1999,—№1.
4. Шмелев А.Г. и др. Основы психодиагностики.— Москва, Ростов-на-Дону: "Феникс", 1996.